

1 - Sự cần thiết phải xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên

Lối sống là một phạm trù xã hội học khái quát toàn bộ hoạt động của một cộng đồng xã hội bao gồm các dân tộc, các giai cấp, các nhóm xã hội và các cá nhân trong những điều kiện của một hình thái kinh tế - xã hội nhất định và biểu hiện trên các lĩnh vực của đời sống, trong lao động và hưởng thụ, trong quan hệ giữa người với người, trong sinh hoạt tinh thần và văn hóa. Như vậy, lối sống là một biểu hiện của văn hóa, là một trong những lĩnh vực then chốt của văn hóa.

Lối sống văn hóa là biểu hiện văn hóa của một giai cấp, nhóm hay cá nhân đại diện cho một thế giới quan tiến bộ, hệ tư tưởng tiến bộ và đạo đức phù hợp với lợi ích dân tộc, cá nhân và cộng đồng.

Xây dựng và giáo dục lối sống văn hóa là một việc hệ trọng và công phu, phải được quan tâm trong gia đình tới xã hội đối với thế hệ trẻ. Hồ Chí Minh đã từng nói: "Một năm khởi đầu từ mùa xuân. Một đời khởi đầu từ tuổi trẻ" (1). Vấn đề thanh niên và lối sống thanh niên luôn có tầm quan trọng đặc biệt trong mỗi thời đại, đối với mỗi quốc gia, dân tộc. Nghị quyết Hội nghị Trung ương lần thứ 4, khóa VII của Đảng đã chỉ rõ: "...thanh niên là vấn đề sống còn của dân tộc, là một trong những yếu tố quyết định sự thành bại của cách mạng" (2). Để thanh niên thực sự xứng đáng và phát huy vị trí, vai trò của mình trong sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, cần xây dựng lối sống văn hóa cho đối tượng này. Nhờ có lối sống văn hóa mà xã hội nói chung, thanh niên nói

XÂY DỰNG LỐI SỐNG VĂN HÓA cho thanh niên hiện nay

NGUYỄN THỊ MỸ TRANG*

riêng phát triển một cách lành mạnh, vững chắc theo hướng *nhân văn*.

Hiện nay, xây dựng lối sống văn hóa là một trong những mục tiêu của xây dựng xã hội mới ở nước ta. Đó cũng chính là nhiệm vụ quan trọng của Đảng, Nhà nước, các đoàn thể chính trị - xã hội và toàn thể nhân dân lao động trong giai đoạn cách mạng hiện nay. Lối sống văn hóa thúc đẩy sự phát triển và là một trong những yếu tố quan trọng của sự phát triển bền vững. Nó có ảnh hưởng đến sự tồn tại của chế độ xã hội chủ nghĩa, của việc xây dựng con người mới xã hội chủ nghĩa. Mặt khác, nước ta đang tiến hành công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong nền kinh tế thị trường, việc xây dựng lối sống văn hóa nhằm góp phần xây dựng một nước Việt Nam "dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ và văn minh" là điều hợp lô-gíc phát triển. Vì thế, xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên - một nhóm xã hội lớn, đặc thù, là một phần của xây dựng lối sống văn hóa trong cộng đồng xã hội dân cư, phù hợp với

* TS, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

(1) Hồ Chí Minh: *Toàn tập*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1995, t 4, tr 167.

(2) *Văn kiện Hội nghị lần thứ tư Ban Chấp hành Trung ương khóa VII*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1993, tr 82

yêu cầu của việc xây dựng lối sống văn hóa ở nước ta hiện nay.

Nước ta có nguồn nhân lực dồi dào. Cơ cấu dân số nước ta thuộc loại hình cơ cấu trẻ. Đó là ưu thế của chúng ta trên thị trường nhân lực ở khu vực và quốc tế. Thanh niên nước ta chiếm trên 55% lực lượng lao động xã hội và 38% dân số. Trong thực tế, thanh niên là những người góp phần tạo ra cục diện mới cho đất nước. Quân đội bảo vệ Tổ quốc là từ thanh niên, lực lượng lao động và phát triển đất nước cũng là thanh niên; trong lao động sáng tạo, tiếp thu thành tựu khoa học và công nghệ mới, thanh niên đóng vai trò chủ lực. Đó là những ưu thế của tuổi trẻ.

Ở nước ta hiện nay, cơ chế thị trường và sự hội nhập quốc tế, bên cạnh những tác động tích cực to lớn cũng đã bộc lộ mặt trái của nó, ảnh hưởng tiêu cực đến tư tưởng, đạo đức, lối sống của nhân dân ta, trong đó có thanh niên. Hạn chế của thanh niên thường dễ nhận thấy: vốn sống còn ít, thiếu sự từng trải nên cách nhìn nhận vấn đề, giải quyết sự việc, lựa chọn giá trị... ở họ thường mang tính chủ quan, phiến diện..., lại chịu tác động tiêu cực của cơ chế thị trường và sự hội nhập quốc tế; trong khi đó, việc hướng dẫn đối tượng này lựa chọn những giá trị văn hóa, lối sống văn hóa lại chưa được chú trọng đầy đủ nên họ dễ bị lôi kéo, bị ảnh hưởng của lối sống không văn hóa, phản văn hóa, không có sức đề kháng chống lại những phản văn hóa. Chẳng hạn, lối sống gấp, kích động bạo lực, sống thử trước hôn nhân, thèm khát vật chất, coi nhẹ giá trị tinh thần, quay lưng lại với văn hóa truyền thống của dân tộc... đang là vấn đề nổi cộm trong lối sống của thanh niên hiện nay.

Nội dung công tác xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên của Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh - một tổ chức chính trị - xã hội to lớn và đại diện cho lợi ích của thanh niên Việt Nam chưa được xác định rõ ràng cho xứng với tầm quan trọng của nó, chưa được tách ra

thành công tác riêng biệt mà chỉ được đặt lồng ghép trong công tác giáo dục của tổ chức đoàn, trong khi lối sống của thanh niên đang có những biến đổi lớn, nhanh và là vấn đề được cả xã hội quan tâm. Nghiên cứu lý luận và thực tiễn về lối sống văn hóa cho thanh niên còn chưa được quan tâm đúng mức. Do đó, định hướng giá trị và xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên đặc biệt quan trọng và cần thiết, không chỉ giúp cho thế hệ này phát triển toàn diện, xứng đáng là lực lượng xã hội to lớn, có tiềm năng hùng hậu mà còn giúp cho họ không lãng quên quá khứ của dân tộc, kính trọng những thế hệ đã hy sinh xương máu vì nền độc lập, tự do của Tổ quốc... Bởi vì, nếu rơi vào sự vô ơn, vô đạo đức ấy, tuổi trẻ không thể trở thành người tử tế, lương thiện, là đánh mất gốc rễ nhân văn và văn hóa làm người của chính mình

Trong điều kiện hiện nay, sự biến đổi lối sống xã hội cũng ảnh hưởng rất lớn đến lối sống của thanh niên. Có những biến đổi về quan hệ ứng xử, định hướng giá trị từ gia đình; lại có những hiện tượng tiêu cực xã hội phát triển nhanh mà chưa có cách ngăn chặn có hiệu quả; trong lối sống của một số người lớn tuổi, đã thực sự trưởng thành và có vị trí trong xã hội còn có một biểu hiện chưa gương mẫu cho con em họ noi theo như tham nhũng, sống xa hoa...; các cơ quan thông tin đại chúng, các cơ quan văn hóa - nghệ thuật, các thiết chế văn hóa còn chưa làm tốt chức năng của mình, cách làm chưa phù hợp với thanh niên. Thậm chí trên một số báo chí, phim ảnh còn có không ít nội dung thiếu lành mạnh ảnh hưởng tiêu cực đến lối sống thanh niên. Bên cạnh đó, công tác quản lý thanh niên ở nhà trường, trong gia đình, ngoài xã hội và trong các tổ chức của thanh niên còn chưa chặt chẽ, chưa thật sự có sức thuyết phục, hấp dẫn đông đảo tầng lớp thanh niên... Tất cả những điều đó đều ảnh hưởng và có tác động làm biến đổi lối sống thanh niên, dẫn đến những biểu hiện thiếu văn hóa trong lối sống của họ. Thanh niên là lớp người có

phản ứng nhanh, nhạy bén với cái mới. Vì thế, họ dễ bị ảnh hưởng tiêu cực, dễ xảy ra sự biến dạng về lối sống. Hậu quả sẽ là không dựa trên nền tảng của lối sống chuẩn mực, không phù hợp với việc xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc văn hóa dân tộc như Nghị quyết Hội nghị lần thứ năm, khóa VIII của Đảng đã chỉ ra. Do đó, xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên đang là đòi hỏi khách quan của việc xây dựng đời sống văn hóa mới, của sự nghiệp giáo dục thế hệ trẻ nhằm đào tạo họ trở thành nguồn nhân lực không chỉ đông về số lượng, trẻ, khỏe... mà còn có chất lượng cao, trở thành những con người có văn hóa, biết phát huy khả năng sáng tạo và nhân lên những ưu thế vốn có của thế hệ mình. Nói cách khác, xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên là góp phần đào tạo nguồn nhân lực quan trọng, cơ bản và thật sự là động lực của sự phát triển đất nước trong giai đoạn hiện nay. Đó còn là đòi hỏi cần thiết, hữu ích để thanh niên có khả năng chống lại những ảnh hưởng xấu của lối sống phản văn hóa, của chiến lược "diễn biến hòa bình" của chủ nghĩa đế quốc. Họ đang là một trong những mục tiêu mà các thế lực phản động nhắm tới.

2 - Những yêu cầu của việc xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên

Xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên hiện nay phải đặt trên nền tảng chung là lối sống văn hóa của dân tộc ta. Tuy nhiên, thanh niên là một nhóm xã hội đặc thù, là một đối tượng cụ thể. Vì vậy, việc xây dựng lối sống cho họ phải đáp ứng được những yêu cầu sau:

Một là, xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên phải dựa trên cơ sở tâm lý, nhu cầu của tuổi trẻ, được định hướng đúng, được phát triển từ môi trường xã hội đổi mới, nhằm đáp ứng sự trưởng thành của thanh niên và phù hợp với lối sống văn hóa của dân tộc ta trong giai đoạn hiện nay.

Thanh niên là một nhóm xã hội bao gồm nhiều nhóm nhỏ, chia theo nghề nghiệp: thanh niên công nhân, thanh niên nông dân, thanh

niên trí thức, thanh niên học sinh, sinh viên, thanh niên trong các lực lượng vũ trang (công an, quân đội), thanh niên làm công tác văn hóa - nghệ thuật; chia theo thành phần dân tộc có thanh niên dân tộc đa số (dân tộc kinh) và thanh niên dân tộc thiểu số; chia theo địa bàn cư trú có thanh niên đô thị, thanh niên nông thôn, thanh niên miền núi, hải đảo... Do đó, còn cần dựa vào những đặc điểm cụ thể của từng nhóm thanh niên bên cạnh những đặc điểm chung của tầng lớp này nhằm phát huy cái hay, cái đẹp, ngăn chặn, hạn chế và đẩy lùi cái xấu, cái chưa văn hóa trong của từng nhóm thanh niên, giúp họ vừa giữ được lối sống đặc trưng của nhóm mình, vừa có lối sống văn hóa của thế hệ trẻ, của dân tộc.

Mặt khác, phải dựa vào những chỉ số về lao động, sáng tạo khoa học, kỹ thuật, tình bạn, tình yêu, nhu cầu vui chơi giải trí và các nhu cầu khác trong cuộc sống, lý tưởng của thanh niên để xây dựng lối sống văn hóa cho họ. Bên cạnh đó, rất cần chú ý đến *tự do* và *sáng tạo* - những giá trị cơ bản của lối sống văn hóa. Khao khát sự sáng tạo và yêu cầu dân chủ của thanh niên là đặc điểm nổi bật về nhu cầu ở thế hệ này mà khi xây dựng lối sống văn hóa cho họ chúng ta không thể bỏ qua.

Hai là, dựa trên định hướng giá trị nói chung, định hướng giá trị trong thanh niên nói riêng để xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên. Thực tế cho thấy, sự chuyển đổi định hướng giá trị đã có tác động làm thay đổi các định hướng giá trị khác. Xã hội càng phát triển, sự chuyển đổi giá trị được diễn ra cả về bề rộng, chiều sâu và với tốc độ nhanh, đồng thời chi phối lối sống của các nhóm xã hội và các cá nhân. Đây là vấn đề rất quan trọng và cần thiết trong xây dựng lối sống văn hóa nói chung, lối sống văn hóa cho thanh niên nói riêng.

Định hướng giá trị được xem là thái độ, là sự lựa chọn các giá trị vật chất và tinh thần, biểu thị nhu cầu, hứng thú (sở thích) của con người với một giá trị nào đó. Nó cũng là một trong

những nhân tố quan trọng quyết định điều chỉnh hệ động cơ và nhân cách. Chính định hướng giá trị của các nhóm xã hội khác nhau trong cùng hoàn cảnh kinh tế - xã hội như nhau phản ánh thái độ lựa chọn khác nhau của các nhóm xã hội đối với hiện thực xã hội, tạo nên lối sống riêng có ở mỗi nhóm xã hội. Vì thế, *lối sống có liên quan chặt chẽ với định hướng giá trị*. Lối sống ngày nay được xem là một hệ thống giá trị, góp phần nâng cao chất lượng cho mỗi cộng đồng, mỗi quốc gia. Định hướng giá trị quyết định cho thanh niên lựa chọn lối sống nào. Do đó, nghiên cứu định hướng giá trị và dựa vào định hướng giá trị của xã hội, của nhóm xã hội thanh niên trong xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên là một yêu cầu tất yếu khách quan.

Ba là, xây dựng lối sống văn minh, lịch thiệp và năng động cho thanh niên. Lối sống này chi phối mọi hoạt động đời sống vật chất và tinh thần của thanh niên trong công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

Xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên có chất lượng cần phải bảo đảm những điều kiện ổn định xã hội, kỷ cương xã hội, phải dựa trên công tác quản lý xã hội, công tác xây dựng và quản lý văn hóa, công tác quản lý và giáo dục thanh niên của Đảng, Nhà nước, tổ chức Đoàn Thanh niên Cộng sản, Hội Liên hiệp Thanh niên, Hội Sinh viên và các cơ quan có liên quan.

3 - Một số biện pháp nhằm xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên nước ta hiện nay

Thứ nhất, coi xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên là trách nhiệm của toàn xã hội, là công việc thường xuyên, *vừa cấp bách, vừa cơ bản, vừa lâu dài* giúp thanh niên biết phân biệt cái có ý nghĩa, cái thiết thân đối với họ với cái vô nghĩa, cái không bản chất trong lối sống. Do đó, Đảng, Nhà nước và xã hội nâng cao nhận thức của mình về vai trò của lối sống văn hóa đối với thanh niên; tăng cường sự lãnh đạo và quản lý của mình đối với thanh niên trong việc

chỉ đạo công tác tư tưởng, định hướng hoạt động, kiểm tra việc thực hiện chương trình hành động của các tổ chức Đoàn Thanh niên Cộng sản, Hội Liên hiệp Thanh niên, Hội Sinh viên theo định kỳ. Bên cạnh đó, việc gặp gỡ trao đổi, lắng nghe ý kiến, nguyện vọng, tâm tư của thanh niên, giải quyết kịp thời những nguyện vọng chính đáng của họ, có chính sách đãi ngộ, ưu tiên, khen thưởng thỏa đáng với những thanh niên có lối sống đẹp (truy bắt cướp, hy sinh khi làm nhiệm vụ, cứu người bị nạn, thực hiện tốt nghĩa vụ xây dựng Tổ quốc ở vùng sâu, vùng xa, vùng có nhiều khó khăn...) của Đảng, Nhà nước có tác động rất lớn đến việc xây dựng lối sống văn hóa cho thế hệ trẻ.

Thanh niên là lớp người trẻ tuổi, bản thân còn thiếu kinh nghiệm sống lại chịu sự tác động lớn của môi trường xã hội. Do đó, mọi tổ chức đảng, nhà nước, đoàn thể, trong cán bộ, viên chức nhà nước, trong từng đảng viên, hội viên, ở các bậc cha mẹ, các thầy cô giáo nêu gương về văn hóa đạo đức và lối sống lành mạnh. Đó sẽ là những tấm gương mẫu mực, cụ thể, sinh động để thanh niên noi theo.

Thứ hai, xác định chuẩn mực giá trị văn hóa tốt đẹp của dân tộc, xã hội cộng đồng và gia đình trong việc xây dựng môi trường văn hóa. Đây là biện pháp đúng đắn và có giá trị khả thi trong việc xây dựng lối sống văn hóa, văn minh đối với thanh niên, giúp cho họ biết phân biệt, lựa chọn và tiếp nhận những giá trị văn hóa thích hợp cho mình trong công nghiệp hóa, hiện đại hóa và giao lưu với thế giới.

Cần nhấn mạnh rằng, vai trò của gia đình có ý nghĩa quyết định đến việc xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên. Đó là cái nôi nuôi dưỡng và là môi trường đầu tiên, có tác động một cách trực tiếp và thường xuyên trong việc hình thành nhân cách cho đối tượng này. Nghị quyết Đại hội IX của Đảng đã chỉ rõ: "Nêu cao trách nhiệm của gia đình trong việc xây dựng và bồi dưỡng các thành viên của mình có lối sống văn hóa, làm cho gia đình thực sự là tổ ấm của mỗi người và là tế bào lành mạnh của

xã hội"⁽³⁾. Mặt khác, "xây dựng mối quan hệ khăng khít giữa gia đình, nhà trường và xã hội" trong giáo dục lối sống văn hóa cho thanh niên, nhất là đối với thanh niên học sinh, sinh viên do tâm lý lứa tuổi của họ và coi đây là lực lượng nòng cốt để giáo dục lối sống văn hóa trong nhà trường.

Thứ ba, nâng cao vai trò, trách nhiệm của các cơ quan văn hóa trong việc quản lý văn hóa, xây dựng các thiết chế văn hóa, hoàn chỉnh các văn bản luật pháp về văn hóa, nghệ thuật, thông tin trong điều kiện của cơ chế thị trường nhằm sàng lọc và loại bỏ những nọc độc phản văn hóa có ảnh hưởng xấu đến lối sống của người dân nói chung, đối với thanh niên nói riêng. Bên cạnh đó, nhà trường có nội dung, kế hoạch cụ thể về giáo dục lối sống văn hóa học

trường học, doanh nghiệp... coi xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên là nhiệm vụ của mình chứ không chỉ là nhiệm vụ của bộ phận làm công tác tư tưởng. Đoàn Thanh niên, Hội liên hiệp Thanh niên và Hội Sinh viên cần có chương trình đoàn kết tập hợp đoàn viên, thanh niên cùng tham gia xây dựng lối sống văn hóa cũng như sự phối, kết hợp chặt chẽ của các tổ chức thanh niên này trong việc chỉ đạo chương trình trên. Đây là biện pháp vừa vận động đông đảo thanh niên tham gia, vừa thống nhất được nội dung xây dựng lối sống văn hóa cho thanh niên.

Các tổ chức rộng lớn của thanh niên nói trên cần tăng cường và tạo ra các sân chơi văn hóa, các hoạt động xã hội phong phú, bổ ích trong việc xây dựng lối sống đẹp cho thanh niên qua